

**Iwona KRZYŻANOWSKA**

Uniwersytet Jagielloński

*The Morality of War*, red. David Kinsella, Craig L. Carr

Lynne Rienner Publishers, London 2007, 415 s.

Praca *The Morality of War* zredagowana została przez dwóch amerykańskich badaczy, którzy zajmują się teoretycznymi zagadnieniami wojny w kontekście jej etyczności i prawomocności<sup>1</sup>. Autorzy przygotowali wybór tekstów pochodzących z różnych czasów, ale zdecydowanie najwięcej uwagi poświęcili współczesnym problemom związanym z użyciem zorganizowanej przemocy. Nie pozwoliło to wprowadzić na zaprezentowanie rozwoju myśli o wojnie i jej etycznych aspektach, ale umożliwiło przybliżenie trudnych współczesnych dylematów, często uschematyzowanych w powszechnej społecznej świadomości. Każda część tematyczna pracy poprzedzona została ich autorskim wprowadzeniem, co wydaje się zabiegiem wręcz niezbędnym dla lepszego zrozumienia tak złożonych zagadnień.

We wstępie autorzy zauważyli, że trudności we współczesnej debacie na temat stosowania przemocy wynikają poniekąd z paradoksu, z jakim mamy do czynienia w samym podejściu społeczeństwa (cywilizacji zachodniej) do wojny. Z jednej strony coraz większa część populacji potępia wojnę, widząc w niej przyczynę zła i niesprawiedliwości, a jednocześnie gloryfikuje i czci swoich bohaterów narodowych. Dostrzega się więc barbarzyństwo i destrukcję wojny, a jednocześnie walkę kojarzy z odwagą, heroizmem itp. Można mieć jednak wątpliwości, czy chodzi tu o paradoks, czy raczej o zwykłą ewolucję poglądów społeczeństw zachodnich na użycie siły militarnej. Brak akceptacji barbarzyństwa, nierozzerwalnie związanego z każdą wojną, zderza się nie tylko z własną, często wojenną przeszłością, lecz także z potrzebą zapewnienia sobie bezpieczeństwa obecnie. Stąd być może to odczucie sprzeczności w nastawieniu do wojny i jej oceny etycznej. Niemniej jednak tego rodzaju niekonsekwencje wydają się wręcz charakterystyczne dla trudnych, złożonych zagadnień, podlegających ocenie historycznej i uzależnionych od zmieniających się postaw społecznych.

Cała praca została podzielona na cztery części, każda zawiera od dwóch do czterech rozdziałów tematycznych. Pierwsza część to zarys historyczno-filozoficznego po-

<sup>1</sup> D. Kinsella jest profesorem nauk politycznych w Hatfield School of Government, Portland State University. Jest wydawcą „International Studies Perspectives” i współautorem książki *World Politics. The Menu for Choice*. C.L. Carr jest profesorem nauk politycznych w Hatfield School of Government, autorem m.in. książki *On Fairness* i wydawcą pracy *The Political Writings of Samuel Pufendorf*.

dejścia do zagadnienia moralności wojen. Autorzy zaprezentowali tutaj dwa odmienne sposoby postrzegania wojny – realistyczny, który godzi się z wojną jako konieczną i słuszną prerogatywą państwa, oraz pacyfistyczny, odrzucający wojny. Autorzy zamieścili kilka krótkich fragmentów testów, ledwie zaznaczając problem. Nie pozwoliło to ani na zrozumienie racji obu stron, ani na ukazanie różnic wewnątrz każdej z nich. Prezentowany Tukidydes miał przecież odmienny stosunek do wojny i moralności niż realiści polityczni w XX w.

Na znacznie szersze potraktowanie zasługiwałyby też nurt pacyfistyczny, ponieważ trudno zorientować się w głównych jego ideach, projektach itp., studiując krótkie fragmenty Erazma z Rotterdamu, Lwa Tołstoja i Bertranda Russella. Autorzy nie udzielili też żadnych wyjaśnień dotyczących debaty na temat pacyfizmu, ograniczając się do jednoznacznej krytyki wszelkich przeciwników wojen i uznając pacyfizm za koncepcję kontrowersyjną i problematyczną. W ostatnim rozdziale tej części znalazło się kilka fragmentów tekstów uzasadniających teorię wojny sprawiedliwej, poczynawszy od św. Augustyna, przez św. Tomasza, Francisco de Vitorię, Grocjusza, na rozważaniach Samuela Pufendorfa (usprawiedliwiającego nawet wojny ofensywne) kończąc. Wybór ten nie jest jednak reprezentatywny i nie przedstawia tej kwestii właściwie, choćby dlatego, że rozważania nad wojną sprawiedliwą nie skończyły się w XVII w. i mają obecnie liczne reminiscencje (np. w teoriach Michaela Walzera i wielu innych, którzy szukają sposobu legitymizacji użycia siły w czasach współczesnych). Nie zamieszczono też żadnej informacji o tym, jak wiele z głoszonych niegdyś poglądów zostało już odrzuconych, np. przez Kościół katolicki.

W kolejnej części pracy autorzy przedstawili najbardziej znaczące spory co do prawnych możliwości użycia przemocy dla własnej obrony, działań prewencyjnych, terroryzmu i interwencji zbrojnych. Przy czym w komentarzu i zamieszczonym własnym tekście odnoszą się głównie do wojny prewencyjnej, jako nowej zasady działania przyjętej w *Amerykańskiej strategii bezpieczeństwa narodowego* w 2002 r. Autorzy uznali tę strategię za rodzaj samoobrony, uzasadniając konieczność jej stosowania zagrożeniami dla światowego pokoju, a interwencję w Iraku za właściwe jej urzeczywistnienie. Utożsamianie zagrożeń dla Stanów Zjednoczonych z zagrożeniami dla światowego pokoju może już nawet nie dziwić, tyle że krytycy przyjętej przez Amerykanów strategii podkreślali, że to właśnie ona stanowi bardzo poważne zagrożenie dla stabilizacji sytuacji na świecie. Autorzy nie odnieśli się jednak do zarzutów kierowanych pod adresem tej strategii, uzasadniając swoje stanowisko (podobnie jak i politycy) potencjalnymi atakami terrorystycznymi. Jedynym częściowym kontrargumentem okazał się ostatni tekst, którego autorzy (John Mearsheimer i Stephen Walt – przedstawiciele realizmu ofensywnego) nie sprzeciwili się wprowadzie nowej strategii USA, ale uznali ją za ofensywną. Różni ich też stosunek do wojny w Iraku, która była według nich niepotrzebna, ze względu na brak rzeczywistego zagrożenia dla Stanów Zjednoczonych.

Kolejny rozdział tej części pracy poświęcony został debacie na temat moralności działań terrorystycznych i okazał się interesujący głównie dzięki prezentacji wybranych tekstów m.in. Igora Primoratz i Virginii Held (żałować tylko można, że teksty

te nie zostały zaprezentowane w całości). Ostatni rozdział dotyczy interwencji zbrojnych, z założenia wymierzonych we „wrogie reżimy”. Autorzy nadali im rangę interwencji humanitarnych, co miało być usprawiedliwieniem również inwazji dokonanej w Iraku w 2003 r.

Trzecia część pracy poświęcona została zagadnieniu akceptowanych sposobów prowadzenia wojen. Autorzy uznali jednoznacznie, że według praw już przyjętych (zamieścili teksty protokołów konwencji genewskiej) bojownicy organizacji ekstremistycznych nie mogą być traktowani jako jeńcy wojenni, ponieważ nie stanowią regularnych armii, nie mają umundurowania, właściwych dystynkcji wojskowych itp. Argumentacja ta może jednak budzić wątpliwości, skoro oficjalnie uznano ich za stronę konfliktu, z którą Stany Zjednoczone toczyły wojnę. Choć w tym przypadku wystarczyłoby odnieść się do zapisów dotyczących praw człowieka, zawartych choćby w *Powszechnej deklaracji praw człowieka* z 1948 r., a które były łamane w stosunku do przetrzymywanych osób, często jedynie podejrzewanych o przynależność do organizacji stosujących metody terrorystyczne. Do tych kwestii autorzy szczegółowo się nie odnoszą, choć deklarują swój brak zgody np. na stosowanie tortur w celu wymuszenia zeznań, uznając je za nieetyczne.

Ostatni rozdział tej części pracy dotyczy rozwoju technologii wojennych i tego, jak ich posiadanie czy stosowanie zmienia obraz wojny i nasze o niej myślenie. Autorzy podkreślali, jak bardzo zmienił się świat po wynalezieniu broni masowego rażenia, nie wspominając o technologiach, które miały ograniczyć liczbę ofiar i w pewnym sensie pogodzić wojnę z moralnością. Z trzech zaprezentowanych tutaj tekstów dwa pierwsze podejmują ogólne rozważania na temat współczesnych zagrożeń, natomiast trzeci (autorstwa Rogera Normanda i Chrisa af Jochnicka) odnosi się do oceny wojny w Zatoce. Wojna, która miała być pierwszą nowego typu, prowadzoną za pomocą precyzyjnych „chirurgicznych cięć”, przyniosła według autorów ogromne cierpienia ludności cywilnej i dużą liczbę ofiar, do czego nigdy nie przyznał się Pentagon. Zaprzeczyło to też tezie, czy też nadziei, że przy użyciu nowych technologii można prowadzić wojny bez ofiar.

Czwarta i zarazem ostatnia część pracy odnosi się do zagadnienia zbrodni wojennych oraz sposobów i możliwości ich osądzania. Autorzy jednoznacznie opowiedzieli się przeciwko wszelkim międzynarodowym trybunałom. Według nich sędziowie orzekający w procesach norymberskich nie mieli do tego właściwej legitymacji. To stanowisko trochę dziwi, skoro decyzje o powołaniu Międzynarodowego Trybunału Wojskowego podjęte zostały również przy udziale prezydenta Stanów Zjednoczonych. Wśród zaprezentowanych tekstów znalazł się niewielki fragment porozumienia międzynarodowego w tej sprawie z 1945 r., a następnie artykuł krytycznie odnoszący się do procesów norymberskich. Zamieszczone w tym rozdziale zostały również fragmenty rzymskiego *Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego* z 1998 r. oraz tekst, który (jak można się było już spodziewać) jest krytyką podjętych tam ustaleń.

Odnosząc się do całości pracy, należałoby przede wszystkim podkreślić, że dosyć wyraźnie zarysowane intencje autorów w największym stopniu zdecydowały o doborze tekstów. Autorzy wybrali te, które miały wspierać prezentowane przez nich

poglądy lub niewiele się od nich różnić, nie starali się zamieszczać tekstów otwarcie polemicznych. Praca sprawia więc wrażenie dzieła z wyraźnie zakreślonym celem, jakim jest chęć moralnego usprawiedliwienia działań podejmowanych przez Stany Zjednoczone po atakach na World Trade Center w 2001 r. Dlatego trudno ją uznać choćby za próbę zmierzenia się z pytaniami, jakie zwykle kojarzą się z podjętym przez autorów tematem. Nie ma tu rozważań, w jakich okolicznościach, dlaczego, pod jakimi warunkami, dla jakich celów itp. jesteśmy w stanie wojnę zaakceptować. Raczej jest to praca, która pokazuje, jak usprawiedliwić każdą wojnę i sama mogłaby stanowić ciekawy materiał badawczy, służący dociekaniom nad granicami moralnego uzasadniania wojen.

---

**Dr Iwona KRZYŻANOWSKA**, politolog, doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce (2002), adiunkt w Katedrze Teorii i Strategii Stosunków Międzynarodowych w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Autorka prac obejmujących m.in. kwestie podejścia normatywnego w teoriach stosunków międzynarodowych: *Zagadnienie etyki w teoriach stosunków międzynarodowych*, *Etyczne aspekty wojen ponowoczesnych*, *Idea sprawiedliwości społecznej w globalizującym się świecie*, *Problem jawności w sferze społeczno-politycznej a dobro wspólne*. Zajmuje się ponadto problemami teoretycznego ujęcia zagadnienia wojny i pokoju, teoriami bezpieczeństwa oraz procesami globalizacyjnymi.